

PROBLÉM NÁRODNOOSLOBODZOVACIEHO BOJA A FOLITIKA SLOVENSKEJ BURŽOÁZIE PRED PRVOU SVETOVOU VOJNOU¹

V posledných desaťročiach pred prvou svetovou imperialistickou vojnou zostávalo Uhorsko, ktorého bolo Slovensko nedeliteľnou súčiastkou, stále ešte zaostalou, agrárnou a polofeudálnou krajinou, v ktorej vládol násilnícky režim statkárov a veľkoburžoázie. V celom hospodárskom a politickom živote sa prejavovali dôsledky nedokončenej buržoáznej revolúcie roku 1848 a dôsledky kompromisníckeho vyrovnania medzi maďarskou šľachtou a rakúskou veľkoburžoáziou roku 1867, ktorým viedenská vláda hodila nemaďarské národy v Uhorsku napospas maďarským vládnúcim triedam.

Kapitalistický spoločenský poriadok sa v Uhorsku neupevňoval revolučnou cestou, ani dôsledným bojom proti všetkým pozostatkom stredoveku, ale kompromisom nového so starým a v najužšej spolupráci buržoázie so šľachtickými statkármi. V celom Uhorsku zostali aj po roku 1848 citelne prežitky feudalizmu. Vývoj kapitalizmu v poľnohospodárstve sa uberal pruskou cestou. Aj naďalej sa zachovali veľké šľachtické latifundiá a značná časť roľníkov, najmä malých a úplných bezzemkov, bola pripútaná najrozličnejšími nitkami k statkárom. Pozostatky feudalizmu sa prejavovali už v samotnom majetkovom rozdelení pôdy. Na Slovensku vlastnili roľníci iba okolo 50% zo všetkej ornej pôdy, ostatná bola v rukách maďarských šľachtických statkárov a katolíckej cirkvi, pričom, ako nám dokazuje štatistika z roku 1895, takmer 50% všetkých roľníkov, hospodáriacich na 1—5 kat. jutrách pôdy, vlastnilo iba okolo 6% ornej pôdy.² Slovenský roľník sa teda nachádzal pod jarmom statkárskeho a kulackého útlaku.

Na konci XIX. stor. začal nadobúdať kapitalistický spôsob hospodárenia prevahu aj na veľkostatkoch. Na veľkostatkoch sa zavádzala nová výrobná technika (parné pluhy, mlátačky a pod.), ktorá zatlačovala feudálne vzťahy v poľnohospodárstve. Avšak zvyšky feudalizmu sa prejavovali aj naďalej. Na prelome XIX. a XX. stor. sa tvorili nové rozsiahle fideikomisy. Nedostatok pôdy sa stal najpálčivejším problémom širokých roľníckych mas. Rýchle prenikanie kapitalizmu do poľnohospodárstva na sklonku XIX. stor. a na začiatku XX. stor. malo za následok ďalšie zbedačovanie malých a stredných roľníkov. Pauperizáciu roľníctva urýchlili zvyšky feudalizmu, nedostatok pôdy a agrárna kríza, ktorá sa pretiahla od sedemdesiatych rokov XIX. stor. do začiatku XX. stor.

Zvyšky feudalizmu v poľnohospodárstve, ťažká situácia roľníckeho ľudu a nie v poslednom rade i závislosť Uhorska od Rakúska boli veľkou brzdou v rozvoji priemyslu. Avšak od začiatku osemdesiatych rokov a potom

¹ Z úvodnej kapitoly pripravovanej knihy *Vznik Československej republiky a štefánikovská legenda*.

² E. Stodola, *Štatistika Slovenska*, Martin 1912, 118 n.

najmä v deväťdesiatych rokoch XIX. stor. začal sa aj v týchto nepriaznivých podmienkach rýchlejší vývin priemyselnej výroby.

Na rozvoj priemyslu v tomto období vplývalo niekoľko činiteľov. Isté podmienky pre samostatnejší rozvoj uhorského priemyslu vytvorilo už rakúsko-uhorské vyrovnanie roku 1867. Avšak rýchlejšie sa začal vyvíjať priemysel až od začiatku osemdesiatych rokov XIX. stor. Táto zmena v hospodárskom živote Uhorska mala niekoľko príčin. V osemdesiatych rokoch XIX. stor. začala podporovať budapeštianska vláda výstavbu priemyslu celým radom liberálnych zákonov. Je charakteristické, že vláda podporovala v priemyselnom podnikaní výhradne maďarskú a rakúsku buržoáziu a naopak, brzdila a kládla prekážky podnikaniu slovenskej buržoázii, ako i ostatnej buržoázii nemaďarských národov v Uhorsku. Tak sa stala stupňujúca kapitalistická industrializácia nástrojom pri upevňovaní moci panujúcich tried maďarského národa nad potlačenými národmi. Významným činiteľom pri rozvoji priemyslu bola vnútorná akumulácia kapitálu. V období poľnohospodárskej krízy veľkostatkári neinvestovali do poľnohospodárskej výroby, ale dali prednosť priemyselnému podnikaniu. Napokon na rozvoj priemyslu v osemdesiatych rokoch XIX. stor. mal veľký vplyv rakúsky kapitál, ktorý lákal lacné pracovné sily a nevyužitú surovinovú zásobu. Pôsobením týchto činiteľov začala priemyselná výroba aj v Uhorsku napredovať.

Ako sa prejavil rozvoj priemyslu v tomto období, možno si ukázať na niekoľkých príkladoch. Výroba železa stúpla od roku 1880—1901 viac ako trojnásobne, z 144 tisíc ton na 471 tisíc ton. Produkcia uhlia vzrástla od roku 1880 do roku 1906 z 1.000.000 ton na 7,3 miliónov ton, teda štvornásobne. Ešte rýchlejšie narastala výroba v potravinárskom priemysle. Produkcia cukru sa od roku 1888—1906 zvýšila osemnásobne, z 39 tisíc ton na 318 tisíc ton.³ S rozvojom priemyselnej výroby sa súčasne rýchlejšie vyvíjalo peňažníctvo, obchod a železničná doprava. V rokoch 1890—1902 dĺžka uhorských železničných tratí vzrástla z 11.250 km na 17.406 km. Do roku 1913 sa železničná doprava rozšírila na 22.740 km.⁴ To sú všetko fakty, ktoré svedčia o tom, že koncom XIX. stor. došlo v zaostalom, agrárnom Uhorsku k vážnym hospodárskym zmenám. V porovnaní s ostatnými kapitalistickými štátmi bola však úroveň priemyselnej výroby v Uhorsku stále veľmi nízka.

Vzrast priemyslu mal ďalekosiahle dôsledky v zmene spoločenskej štruktúry a v rozvrstvení politických síl. So vzrastom priemyslu a bankovníctva získal si v Uhorsku vedúce postavenie v hospodárskom živote rakúsky kapitál. Na prelome XIX. a XX. stor. ovládal alebo kontroloval viac ako polovicu priemyselnej výroby krajiny. Na druhej strane je však potrebné zdôrazniť, že s rozvojom priemyslu ustavične rástla predovšetkým hospodárska sila maďarskej buržoázie. Maďarská buržoázia využí-

³ F. Eckhart, *A magyar közgazdaság száz éve 1841—1941*, Budapest 1941, 136, 144.

⁴ F. Eckhardt, c. d., 155.

vala výstavbu priemyslu na upevňovanie svojho mocenského postavenia v mnohonárodnostnom uhorskom štáte. V rukách vládnúcich maďarských tried sa zakladanie priemyslu a peňažných ústavov, výstavba nových železničných tratí stali nástrojom pre urýchlenejšiu maďarizáciu tých častí Uhorska, v ktorých žilo nemaďarské obyvateľstvo. Preto s postupujúcou kapitalistickou industrializáciou Slovenska sa prehlboval aj národný útlak.

V porovnaní s vývojom maďarskej buržoázie vývoj slovenskej buržoázie veľmi zaostával. Bol to jeden z výrazných dôsledkov národného útlaku. Postavenie slovenského národa ako národa potlačeného malo veľký vplyv na vývin slovenskej spoločnosti.

Avšak rýchlejší hospodársky vývin sa veľmi výrazne prejavil práve na Slovensku. Značná časť priemyslu, a to tak železiarskeho, ako aj papiernického, kožiarskeho, chemického, potravinárskeho a textilného, sústreďovala sa na slovenskom území. Roku 1900 pracovalo na Slovensku 22% obyvateľov v priemysle, doprave, peňažníctve a obchode. Celouhorský priemer podľa štatistických údajov bol 19,6%.⁵ Slovenské územie bolo teda, s výnimkou Budapešti, relatívne priemyselnejšie ako ostatné časti Uhorska.

Hospodársky vývoj na Slovensku mal svoje zvláštnosti. Zdrvivúca väčšina slovenského priemyslu a peňažníctva sa nachádzala v rukách maďarskej a rakúskej veľkoburžoázie. Pozície slovenskej buržoázie v priemysle boli úplne nepatrné. Obmedzovali sa na niekoľko menších tovární na spracovanie koží a dreva v Liptovskom Sv. Mikuláši, Ružomberku a v Turč. Sv. Martine. Národnostný útlak tvoril veľkú prekážku v podnikaní slovenskej buržoázie. Od osemdesiatych rokov XIX. stor. možno však sledovať i rýchlejší rast slovenskej buržoázie, ktorá vynakladala úsilie, aby výhradne sama mohla vykorisťovať slovenský ľud. Nestačila síce na priemyselné podnikanie väčšieho významu aj ďalej, a preto sústredila svoju pozornosť na peňažníctvo. Roku 1885 založila v Turč. Sv. Martine Hornouhorskú banku Tatra, ktorá mala sústrediť a kontrolovať celý hospodársky život na Slovensku. Prirodzene, nepodarilo sa jej to. Viaceré drobné peňažné ústavy vznikli na prelome XIX. a XX. stor. Roku 1903 bolo už 19 slovenských bánk, ktoré mali spo'u 2,388.000 korún akciového kapitálu, 27,131 000 korún vkladov a 260 000 korún čistého zisku. Počet slovenských bánk i s filiálkami stúpol roku 1912 na 42, ktoré mali 14,601 112 korún akciového kapitálu, 60,850 340 korún vkladov a 1,506 538 korún čistého zisku.⁶ Okrem týchto peňažných ústavov jestvovali ešte drobné družstevné peňažné ústavy, ktoré však nemali v hospodárskom živote Slovenska väčší význam. Z uvedených čísel možno vidieť, že na začiatku XX. stor. hospodárska sila slovenskej buržoázie niekoľkonásobne vzrástla. Správnu predstavu o hospodárskom význame slovenskej buržoázie si možno urobiť iba vtedy, keď si uvedomíme, že slovenské

⁵ E. Stodola, c. d., 40 n.

⁶ M. Frič, *Náčrt dejín slovenského peňažníctva*, Hospodárske rozhľady III, 356 a 529.

peňažné ústavy zďaleka zaostávali za maďarskými peňažnými ústavmi na Slovensku, nepočítajúc už vôbec budapeštianske peňažné ústavy, ktoré mali na hospodársky život na Slovensku rozhodujúci vplyv. Slovenské peňažné ústavy v porovnaní s maďarskými peňažnými ústavmi na Slovensku nedosahovali ani jednu desatinu ich akciového kapitálu, ich vkladov a samozrejme i čistého zisku.⁷ Avšak pri tomto nepriaznivom pomere boli to najvýznamnejšie hospodárske pozície slovenskej buržoázie vôbec. V ostatných odvetviach hospodárskeho života tento pomer bol pre slovenskú buržoáziu nepriaznivejší.⁸ Slovenská buržoázia stála tak na vlastnom etnickom slovenskom území proti hospodársky silnému konkurentovi, ktorý nadto mal ešte v rukách všetku politickú moc.

Vznik a vývin priemyselnej výroby mal za následok ožobračovanie a proletarizáciu širokých mas drobných remeselníkov, živnostníkov a roľníkov. Iba od roku 1890—1900 počet samostatných remeselníkov na Slovensku sa znížil o 7%.⁹ Spauperizovaní remeselníci práve tak ako ožobráčení roľníci rozmnožovali rady proletariátu. Časť z nich odchádzala pracovať do priemyslu a druhá časť odchádzala za prácou do ďalekej cudziny. Od roku 1899—1909 sa vystaňovalo len do Spojených štátov 345.111 Slovákov.¹⁰ Najviac sa sťahovali spauperizovaní roľníci a poľnohospodárski robotníci zo Šarišskej a Spišskej župy, v ktorých sa útlak malého a stredného roľníka zo strany statkárov a kulakov pociťoval najviac. Hlavné príčiny masového slovenského vystaňovalectva, ktoré sa začalo v sedemdesiatych rokoch XIX. stor. a stupňovalo koncom XIX. a na začiatku XX. stor., treba vidieť v hospodárskej situácii širokých pracujúcich mas slovenského ľudu.

V celom Uhorsku v dôsledku už uvedených príčin vzrástol počet robotníkov v priemysle z celkového počtu všetkých zamestnaných takto:

roku 1880 pracovalo	723 tisíc obyvateľov v priemysle, t. j. 12 %,
roku 1890 pracovalo	818 tisíc obyvateľov v priemysle, t. j. 12,9%,
roku 1900 pracovalo	1038 tisíc obyvateľov v priemysle, t. j. 13,8%,
roku 1910 pracovalo	1347 tisíc obyvateľov v priemysle, t. j. 17,4% ¹¹

Robotnícka trieda v porovnaní s ostatným obyvateľstvom krajiny bola aj na prelome XIX. a XX. stor. svojím počtom stále nepatrná. Prevažnú väčšinu obyvateľstva Uhorska, okolo 65%, tvorilo roľníctvo.

Na slovenskom území pomer obyvateľov pracujúcich v priemysle k ostatnému obyvateľstvu vyznieval pre robotnícku triedu v porovnaní s ostatnými časťami Uhorska o niečo lepšie. Roku 1900 pracovalo na Slovensku, resp. vo vtedajších slovenských župách 15,5% obyvateľov v prie-

⁷ Tento obraz si možno urobiť už zo zbežného porovnávania bilancii maďarských a slovenských peňažných ústavov. Pozri M. Frič, c. d. H. R., VI, 126 n.

⁸ Pozri Ivan Houdek, *Slovenské účastinárske podniky pred prevratom*, Prúdy XIX, 1935, 455—473.

⁹ F. Hrušovský, *Priemysel u nás predtým a dnes*. Slovenský obzor I, 418.

¹⁰ E. Stodola, c. d., 87.

¹¹ Aladár Mód, *400 év küzdelem az önálló Magyarorszáért*, Budapest 1951, 316.

☞ E. Stodola, c. d., 41.

mysle.¹³ Pravda, aj zloženie robotníckej triedy na Slovensku malo z národnostného hľadiska svoje zvláštnosti. Slovenská robotnícka trieda sa tiež v porovnaní s maďarskou robotníckou triedou vyvíjala oneskorene. I v tom sa prejavovali dôsledky nerovnomerného vývinu, ktorý bol spôsobený národným útlakom. Slovenský proletariát sa dostával v priemysle zväčša k podradnejším prácam; odborníci boli prevažne maďarskej národnosti.¹⁴ Slovenská robotnícka trieda nemala možnosť vzdelávať sa vo svojej rodnej reči. Vplyvom celého radu príčin vyvíjalo sa pomalšie jej triedne uvedomenie. Preto slovenská robotnícka trieda začala samostatne politicky vystupovať pomerne veľmi neskoro. Jej prvé organizované vystúpenia spadajú do začiatku deväťdesiatych rokov XIX. stor. a predovšetkým na začiatok XX. stor. Vznik a rozvoj slovenskej robotníckej triedy mal v slovenských dejinách, práve tak ako aj v dejinách ostatných národov, epochálny význam a ovplyvnil rozhodujúcim spôsobom i politiku slovenskej buržoázie.¹⁵

Koniec XIX. a začiatok XX. stor. bol v celosvetovom meradle v znamení prechodu predmonopolistického kapitalizmu do najvyššieho, úpadkového a umierajúceho štádia — imperializmu. Prirodzene, ani uhorský hospodársky život, hocijako i v porovnaní s Rakúskom zaostával, nemohol sa v tomto procese stať výnimkou. Aj v celom Uhorsku, teda i na Slovensku, dochádza od konca XIX. stor. k splyvaniu bankového kapitálu s priemyselným v kapitál finančný, urýchlene sa vytvárali kartely a monopoly. Začiatky koncentrácie výroby a vytvárania monopolov a kartelov spadajú v Uhorsku už do konca osemdesiatych rokov XIX. stor. Tento proces urýchlila najmä hlboká hospodárska kríza v rokoch 1900—1903. Úlohou kartelov a monopolov bolo zabezpečiť kapitalistickým podnikateľom maximálny zisk. Roku 1906 bolo už v celom Uhorsku 65 kartelov a monopolov, ktoré kontrolovali prevažnú väčšinu priemyselnej výroby.¹⁶ Slovenská buržoázia spočiatku nezasahovala v dôsledku svojej hospodárskej slabosti do procesu vytvárania monopolov. Avšak chápadlá imperializmu poznamenávali od konca XIX. stor. aj tak všetky oblasti hospodárskeho a politického života na Slovensku.

V období imperializmu sa ďalej zhoršila situácia pracujúcich mas a potlačených národov. Imperialistické obdobie zastihlo Uhorsko za zvláštnych okolností. V Uhorsku aj v období imperializmu jestvovali silné prežitky feudalizmu, a to tak v hospodárskom živote, ako aj v živote politickom. Okrem nových spôsobov vykorisťovania a útlaku, ktoré súviseli so vznikom monopolov a kartelov, so vznikom finančnej oligarchie, parazitných akcionárov a rentiérov, zachovávali sa aj staré, polofeudálne spôsoby násillia a vydierania. Prechodom predmonopolistického kapitalizmu do

¹³ E. Stodola, c. d., 41.

¹⁴ Gy. Rézler, *A magyar nagyipari munkásság kialakulása 1867—1914*, Budapest 1945, 178.

¹⁵ Pozri Miloš Gosiorovský, *Príspevok k dejinám slovenského robotníckeho hnutia*, Bratislava 1952.

¹⁶ *A magyar nép története*, Budapest 1951, 362 n.

štádia monopolistického, zhoršilo sa postavenie pracujúceho ľudu Uhorska. Zhoršilo sa postavenie slovenského národa, národa po stáročia udržovaného v porobe. V období imperializmu sa vystupňovalo polokoloniálne zotročenie slovenského národa maďarskými vládnúcimi triedami. Národnostný útlak sa prejavoval vo všetkých oblastiach života slovenskej spoločnosti.

Na Uhorsko sa plne vzťahujú slová J. V. Stalina: „Čím je krajina demokratickejšia, tým miernejší je národný útlak, a naopak..., čím je stará agrárna aristokracia bližšie k moci..., tým odpornejšie sú jeho formy.“¹⁷

V agrárnom Uhorsku umožňovala pruská cesta kapitalizmu v poľnohospodárstve šľachtickým statkárom zachovať aj v období imperializmu rozhodujúce mocenské postavenie v politickej správe krajiny. Panstvo statkárov v úzkom zväzku s buržoáziou a predajnou byrokraciou sa prejavovalo v potlačovaní všetkých demokratických práv. Pre buržoáziu bolo výhodné, že jestvovali zvyšky starých poriadkov, zvyšky stredoveku. Vyhovovali jej najmä v období imperializmu, keď sa stupňovali rozpory medzi panujúcimi triedami a širokými masami pracujúcich, medzi kapitalistami a robotníckou triedou i medzi statkármi na jednej strane a drobnými roľníkmi a poľnohospodárskymi robotníkmi na strane druhej a medzi vládnúcimi triedami panujúceho národa a potlačenými národmi. Maďarská buržoázia ochotne ponechávala vedúce miesto v politickom živote statkárom, očakávajúc, že aristokracia sa svojimi starými metódami ľahšie vyrovná s robotníckym hnutím i s hnutiami potlačených národov. Násilie maďarských vládnúcich tried nad pracujúcim ľuďom a nad nemaďarskými národmi sa prejavovalo vo všetkých oblastiach hospodárskeho, politického i kultúrneho života.

Uviedli sme už, že vláda uskutočňovala diskriminačnú politiku pri hospodárskom podnikaní buržoázie nemaďarských národov. Hlavnou a rozhodujúcou otázkou pre maďarskú i slovenskú buržoáziu bol trh. Z konkurenčného boja maďarskej a slovenskej buržoázie vyplýva, že obidve strany sa snažili zabezpečiť pre seba slovenský trh a možnosť výlučne vykorisťovať slovenský pracujúci ľud. Avšak vzájomné rozpory medzi maďarskou a slovenskou buržoáziou sa neobmedzili iba na hospodársku oblasť. „Boj sa prenáša z hospodárskej oblasti — ako ukázal veľmi jasne J. V. Stalin — do politickej. Obmedzovanie slobody pohybu, potláčanie jazykových práv, obmedzovanie volebného práva, zrušovanie škôl, potláčanie náboženskej slobody a pod. — toto všetko sa valí na hlavu „konkurenta“. Pravda, takéto opatrenia sledujú nielen záujmy buržoáznych tried panujúceho národa, ale aj špecificky, povedali by sme, kastové ciele vládnúcej byrokracie. Ale pokiaľ ide o výsledky, je to celkom jedno: buržoázne triedy a byrokracia postupujú v tomto prípade

¹⁷ J. V. Stalin, *Marxizmus a národnostná a koloniálna otázka*, Bratislava 1952, 57—58.

ruka v ruke — či ide o Rakúsko-Uhorsko alebo o Rusko.”¹⁸ Výraznou črtou národného útlaku na Slovensku bolo, že sa na ňom zúčastňovala statkárska šľachta a polofeudálna a poloburžoázna byrokracia panujúceho národa, ktorá mu dávala zvlášť brutálny charakter.

Dôsledky národnostného útlaku a protidemokratickej politiky vôbec pocítovali široké masy pracujúceho ľudu podstatne ťažšie ako buržoázia. Spoločovacie a zhromažďovacie právo bolo pod najrozličnejšími zámienkami hrubo okliešťované a znemožňované. Pracujúce masy a nemadžarské národy nemali žiadne práva. S brutálnou nenávisťou potlačovala vláda najmä robotnícke hnutie a hnutie roľníkov, ktoré vypukli koncom XIX. stor. Smutne známe uhorské voľby, ktoré sa konali za podmienok bezuzdného násillia, slúžili výhradne záujmom maďarských statkárov.

Národnostný útlak, ktorý praktizovali vládnúce maďarské šľachticko-buržoázne triedy, tvoril v politike potlačovania všetkých demokratických práv a slobôd zvláštnu kapitolu. Uhorsko bolo práve takým žalárom národov ako staré cárske Rusko.¹⁹ Slovenský pracujúci ľud pocítoval preto na svojich ramenách dvojnásobný útlak, útlak sociálny a národný. Maďarské vládnúce triedy odopierali slovenskému národu základné práva na národný život. Postupne zrušovali slovenské školy, kultúrne a vzdelávacie inštitúcie a odsúdili slovenský národ na úplné pomadžarčenie.

Národný útlak postihoval všetky vrstvy slovenského národa, predovšetkým však slovenský pracujúci ľud, roľníctvo a robotnícku triedu. Prevažnú väčšinu slovenského národa tvorili roľníci. Bezprostredným vykorisťovateľom slovenského roľníka a poľnohospodárskeho robotníka bol maďarský statkár, ktorého záujmy hájili štátne i župné úrady. Slovenskí roľníci boli v priemere zdanení vyššie ako roľníci maďarskí, ich volebné právo bolo viazané na vyšší volebný cenzus. Vcelku hospodárska situácia roľníkov nemadžarskej národnosti bola ešte ťažšia ako roľníkov maďarských.

Národnostnú otázku na Slovensku treba chápať vzhľadom na postavenie slovenských roľníkov, ktorí tvorili väčšinu slovenského národa, ako otázku v podstate roľnícku. Pravda, národnostnú otázku nemožno úplne stotožňovať s roľníckou otázkou „... národnostná otázka zahrnuje aj otázku národnej kultúry, národného štátu atď. Ale nesporné je aj to, že základ národnostnej otázky, jej vnútornú podstatu jednako tvorí otázka roľnícka. Práve tým sa vysvetľuje, že roľníctvo tvorí hlavnú armádu národného hnutia, že bez roľníckej armády nie je a nemôže byť mohutné národné hnutie. To práve máme na mysli, keď hovoríme, že národnostná otázka je v podstate otázkou roľníckou.”²⁰

Už z tej skutočnosti, že národnostná otázka bola v podstate otázkou roľníckou, vyplýva, že charakter národného útlaku súčasne súvisel s otáz-

¹⁸ J. V. Stalin, c. d., 17.

¹⁹ Alžbeta Andicsová, *Uhorské robotnícke hnutie za svetovej vojny r. 1914—1918*, SAVU, Bratislava 1952, 5 n.

²⁰ J. V. Stalin, c. d., 175.

kou feudálnych prežitkov v poľnohospodárstve i v politickom živote. Národný útlak so svojimi brutálnymi formami sa viazal s potlačovaním všetkých demokratických práv. Preto aj boj proti národnému útlaku nebolo možné oddelovať od boja proti zvyškom feudalizmu a od boja za dokončenie buržoáznodemokratickej revolúcie. Národnostnú otázku nemožno chápať izolovane, ale iba v úzkej súvislosti s bojom za demokraciu a pokrok. Národnostná otázka na Slovensku úzko súvisela s roľníckou otázkou, ale osou politického života bola národnostná otázka. Národný útlak, ktorý spôsoboval, že pod jeho ťarchou zomierali hospodárske, politické a kultúrne sily slovenského národa, bol najpálčivejším problémom.

V období posledných dvoch desaťročí pred prvou svetovou imperialistickou vojnou, v ktorom sa vystupňoval národný útlak a vyhrotili národnostné rozpory, vystupovala národnostná otázka do popredia stále viac. Preto najpálčivejšia otázka slovenského národa v tomto období bola otázka boja za zachovanie národnej existencie, za národnú slobodu a nezávislosť. Pre slovenský národ, ktorý nemal v Uhorsku základné práva na národný život, bolo národné oslobodenie nevyhnutnou podmienkou ďalšieho zdravého a pokrokového vývoja slovenského národa.

Boj za zachovanie národnej existencie, národnú slobodu a nezávislosť sa mohol viesť po línii pokrokovej, revolučnej, ktorá by zodpovedala záujmom slovenských pracujúcich mas, ako aj záujmom pracujúcich v celom Uhorsku, alebo po línii reakčnej, ktorá by vyhovovala výhradne záujmom buržoázie. Úspech alebo neúspech národnooslobodzovacieho boja závisel od toho, do akej miery sa spojí boj proti národnému útlaku s bojom proti feudálnym prežitkom a za demokratický prevrat so záujmami slovenských roľníkov. Otázka boja proti národnému útlaku sa mohla úspešne riešiť len v úzkom spojení s ľudom a ako súčasť všeobecnej otázky boja za pokrok doma i za hranicami. „Bolo osudovou otázkou slovenského národa, jeho existencie, otázkou, ktorá sa ťahá celými jeho dejinami — hovorí V. Široký — či bude vedieť spojiť svoje snaženie s mohutným prúdom svetových progresívnych síl, alebo či sa stane nástrojom reakcie.“²¹

A tu sme pri koreni problému. Ak chceme správne hodnotiť v konkrétnej historickej situácii triedy, skupiny, politické strany i osobnosti, ich pokrokovosť alebo reakčnosť, treba si postaviť otázku, ako sa stavali k pálčivým národným problémom, ako ich riešili alebo chceli riešiť. Ukázali sme v stručnosti, ktoré boli najzávažnejšie problémy v posledných desaťročiach pred prvou svetovou imperialistickou vojnou. Teraz je potrebné v stručnosti načrtnúť, ako sa vyrovnávala slovenská buržoázia s hospodárskou a politickou situáciou, v ktorej sa nachádzal slovenský národ, ako riešila alebo chcela riešiť najpálčivejšie a najaktuálnejšie

²¹ V. Široký, *Za šťastné Slovensko v socialistickom Československu*, Bratislava 1952, 114.

národné problémy, otázku likvidovania feudálnych prežitkov, roľnícku otázku a ako bojovala za národnú slobodu a nezávislosť.

Na túto otázku možno odpovedať celkom jednoznačne. Celé dejiny slovenského národa nám veľmi jasne potvrdzujú, že slovenská buržoázia, práve tak ako česká, nebola nikdy dôsledným bojovníkom proti národnému útlaku a tým menej dôsledným bojovníkom za národnú slobodu a nezávislosť. Nikdy, okrem iba krátkeho obdobia pred rokom 1848, a to i vtedy veľmi nedôsledne, nechápala základné národné problémy, nevedela, a preto ich nemohla ani riešiť. Hájac výhradne svoje triedne, egoistické záujmy, odtrhla národnostnú otázku od boja za demokraciu a pokrok, čo dalo pečať celému buržoáznemu národnému hnutiu.

Slovenská buržoázia, podobne ako česká, v plnej miere sa uspokojovala s existenciou Rakúsko-uhorskej monarchie a v jej rámci sa snažila uplatniť hospodársky a politicky.

V rokoch 1848—1849 vystúpila mladá slovenská buržoázia pomerne s ďalekosiahlymi požiadavkami národnej rovnoprávnosti, pravda, iba v rámci Uhorska, resp. Rakúska. Avšak je príznačné pre politiku slovenskej buržoázie, že už roku 1848 nespojila boj za národnú slobodu s revolučným bojom ostatných európskych národov, predovšetkým s revolučným bojom maďarského ľudu, ale naopak, vo svojej obmedzenosti sa postavila na stranu viedenskej vlády a dostala sa do tábora reakcie. Cesta, ktorú si zvolila v boji proti národnému útlaku, neslúžila oslobodeniu slovenského národa, ale práve opačne, smerovala k upevneniu národného útlaku. Široké masy slovenského ľudu roku 1848 nešli vo svojej zdrvivúcej väčšine so slovenskou buržoáziou.

Medzi slovenským ľuďom a buržoáziou sa po roku 1848 vytvárala stále väčšia priehrada. Vidíme to i z Memoranda 1861, ktoré patrí k významným politickým prejavom slovenskej buržoázie. V Memorande, ktoré sa stalo na dlhší čas oficiálnym programom slovenskej buržoázie, žiadali jeho osnovatelia kultúrno-jazykovú autonómiu v podobe hornouhorského slovenského Okolia a uspokojovali sa vôbec s kultúrnymi a jazykovými požiadavkami, nevšímajúc si hospodárske a sociálne problémy slovenského ľudu. Ani v Memorande nespojila slovenská buržoázia boj za národnú rovnoprávnosť s demokratickými požiadavkami, ktoré by sledovali zlepšenie postavenia širokých pracujúcich mas slovenského národa.

Ak hodnotíme národné hnutie, treba ho vždy hodnotiť z hľadiska faktických výsledkov v boji proti utlačovateľom. Slovenské národné hnutie vedené buržoáziou nemalo dôsledný program a nemalo ani oporu v širších vrstvách slovenského národa. Obmedzovalo sa iba na úzky okruh dedinskej buržoázie (advokátov, kňazov, učiteľov a pod.). Slovenská dedinská buržoázia bola veľmi úzko spojená so zemianstvom, stále viac sa vzdalovala od záujmov ľudu a snažila sa zblížiť so zvyškami slovenskej drobnej šľachty, hľadajúc v nej politickú oporu.

Prírodzene, politika slovenskej buržoázie nebola úplne jednotná. Boli v nej prúdy konzervatívne i liberálne. Uvedomelé demokratické politické

hnutie neexistovalo. Iba najlepší predstavitelia slovenskej literatúry predstavovali úprimného demokratického činiteľa v slovenskom národnom živote. Demokratická literatúra bola úzko spojená so slovenským ľudom, vášnivo vystupovala proti národnému a sociálnemu útlaku. Preto pokroková slovenská literatúra zohrala aj významnú úlohu v národnoslobodzovacom hnutí. Avšak vcelku boj slovenskej buržoázie proti národnému útlaku mal iba veľmi nepatrný význam. Vyplynulo to už z tej skutočnosti, že národné hnutie nemalo masový charakter. Slovenská buržoázia práve z obavy pred slovenským ľudom zvolila si inú formu v konkurenčnom boji s maďarskými vládnúcimi triedami. Písala prosby, petície, memorandá raz viedenskému cisárovi a druhý raz budapeštianskej vláde. Prirodzene, výsledky takýchto foriem „boja“ museli byť žalostné.

Dôsledky nesprávnej národnostnej politiky slovenskej buržoázie prejavili sa najmä po rakúsko-uhorskom vyrovaní, po ktorom nastúpila v Uhorsku éra zosilneného národného útlaku. V tomto období nielenže nestupňovala boj za rovnoprávnosť, ale naopak, v porovnaní s predchádzajúcim obdobím dochádza v národnom hnutí k úpadku. Zvýšený maďarizačný nátlak vládnúcich tried a neúspechy vo voľbách viedli slovenskú buržoáziu od roku 1881 k úplnej politickej pasivite. Slovenská národná strana, ktorá bola jedinou stranou slovenskej buržoázie i jedinou slovenskou politickou stranou vôbec, odmietala sa zúčastňovať vo voľbách a tým jej význam ešte viac upadol. V období politickej pasivity sa politický život Slovenskej národnej strany a celej slovenskej buržoázie sústreďoval takmer výhradne iba okolo Národných novín, vychádzajúcich v Turčianskom Sv. Martine. Činnosť konzervatívnych vodcov slovenskej buržoázie sa vyčerpávala tu v tom, že snívajú o získaní „suchoj ratolesti“ slovenskej šľachty pre „národnú vec“ a o pomoci ruského cára pri národnom oslobodení Slovákov.

Medzi orientovaním sa buržoázie na zahraničnú pomoc a medzi jej protiludovou, reakčnou politikou treba vidieť úzku súvislosť. Iba strach z ľudu a úplná neschopnosť pochopiť jeho záujmy priviedli slovenskú buržoáziu k tomu, že očakávala vyriešenie národnostnej otázky od budapeštianskej vlády, Viedne alebo cára. Všeobecná pasivita v politickom živote, letargická nečinnosť a prázdne rečenie o národnom útlaku trvalo až do deväťdesiatych rokov XIX. stor., vlastne až do roku 1901. Ešte vo voľbách roku 1896 Slovenská národná strana znova zdôrazňovala svoju politickú pasivitu, súčasne však odporúčala slovenským voličom, aby podporovali kandidátov maďarskej ľudovej strany.

Koncom XIX. stor. došlo v tábore slovenskej buržoázie k určitým zmenám. Cez všetky prekážky, ktoré kládli hospodárskemu vývoju slovenskej buržoázie maďarské vládnúce triedy, jej rady vzrastali a zväčšoval sa, i keď veľmi pomaly, aj jej hospodársky význam. Urýchlený rozvoj priemyslu, peňažníctva a obchodu mal za následok rast diferenciacie vnútri buržoázie.

Až do deväťdesiatych rokov XIX. stor. mala slovenská buržoázia charakter výhradne dedinskej buržoázie. V jej radoch sa nachádzala zväčša iba dedinská buržoázna inteligencia, ktorú spájali úzke vzäzky s odumierajúcim zemanstvom. Z tohto úzkeho zväzku dedinskej buržoázie so zemanstvom vyrastali sklony slovenskej buržoázie, označovanej tiež ako martínska buržoázia, k aristokratizmu, jej autoritatívnosť, nechť k „novotám“ a úplná odovzdanosť osudu. Ešte výraznejšie ju však charakterizuje konzervativizmus, protíľudovosť, buržoázny nacionalizmus, horlivá starostlivosť o cirkevné záujmy, reakčný romantizmus a úzko s ním súvisiaci vedecký diletantizmus.

V deväťdesiatych rokoch XIX. stor. sa vytvorili nové skupiny slovenskej buržoázie. Vznik nových skupín v tábore slovenskej buržoázie súvisel bezprostredne s rýchlejšim hospodárskym vývojom. Najprv vznikla ľudácko-klerikálna skupina, ktorá sa zrodila vlastne v lone maďarskej ľudovej strany, založenej roku 1894 grófom Zichym z priameho podnetu Vatikánu. Roku 1898 sa utvorila okolo časopisu Hlas, vydávaného v Skalici P. Blahom a V. Šrobárom, hlasistická skupina. Každá z týchto dvoch skupín sledovala svoje zvláštne ciele. Ľudácko-klerikálna skupina sa chcela oprieť predovšetkým o najzaostalejšie vrstvy dedinského obyvateľstva a mala slúžiť výhradne záujmom cirkevnej hierarchie. Hlasistická skupina vyrástla zo záujmov mestskej maloburžoázie, ktorá sa tiež začala rýchlejšie vyvíjať koncom XIX. storočia. Odpovedalo slabosti slovenskej mestskej buržoázie, že hlasizmus sa zrodil v prostredí slovenských vysokoškolských študentov v Prahe, ktorí boli silne ovplyvňovaní českou liberálnou buržoáziou a maloburžoáziou. V jednom sa však stotožňovali, nesúhlasili s politikou pasivity, ktorú pestovala tzv. martínska buržoázia.

Dedinskú buržoáziu začalo zrýchlené tempo hospodárskeho a politického vývoja v posledných desaťročiach XIX. stor. nemilosrdne prerastať. Nielenže sa nevedela prispôbiť novej etape kapitalistického vývoja, ale ešte menej chápala problémy, ktoré vyvstali pred celou slovenskou buržoáziou. Najväčšími z týchto problémov, s ktorými sa musela vyrovnáť, bol vznik a rozvoj slovenského robotníckeho hnutia a vyostrenie konkurenčných rozporov s maďarskou buržoáziou.

Vznik a rozvoj slovenského robotníckeho hnutia mal v živote slovenskej spoločnosti obrovský význam. V slovenskom proletariáte rástla najrevolučnejšia sila slovenskej spoločnosti, ktorá sa nemohla zmieriť s vykorisťovaním a útlakom, nech sa prejavoval v akýchkoľvek formách. Úlohou slovenského proletariátu bolo v podmienkach slovenského vývoja skoncovať s kapitalistickým spoločenským poriadkom a vytvoriť predpoklady pre vybudovanie beztriednej socialistickej spoločnosti. Už z toho vyplýva, že jeho úlohou bolo stať sa hrobárom aj slovenskej buržoázie, ktorá vykorisťovala slovenský pracujúci ľud práve tak ako buržoázia maďarská.

Je preto prirodzené, že vystúpenie slovenskej robotníckej triedy na začiatku deväťdesiatych rokov XIX. stor. (organizované robotnícke hnutie sa vyvíjalo od roku 1890 v celom Uhorsku jednotne v rámci Uhorskej sociálno-demokratickej strany a roku 1905 vznikla aj Slovenská sociálno-demokratická strana)²² malo na politiku slovenskej buržoázie ďalekosiahly vplyv. Buržoázia začala vidieť svojho hlavného nepriateľa nie v maďarských vládnúcich triedach, ale v slovenskom proletariáte. Preto vynakladala veľké úsilie, aby robotnícke hnutie zničila alebo aspoň oslabilila. Každá zo skupín slovenskej buržoázie chcela sa vyrovnat' s robotníckym hnutím svojím spôsobom, ako to zodpovedalo jej celkovému charakteru. S najväčšou nenávisťou privítalo nástup slovenskej robotníckej triedy martinské krídlo a ľudácko-klerikálne krídlo slovenskej buržoázie. Svetozár Hurban-Vajanský, ideológ tzv. martinskej buržoázie, žiadal spoločný postup maďarskej a slovenskej buržoázie proti štrajkujúcemu a demonštrujúcemu proletariátu.²³ Keď sa dostal pred súd, zdôrazňoval, že je potrebné, aby sa maďarskí a slovenskí nacionalisti spojili proti internacionalistom a nie aby jeho, slovenského nacionalistu, vláda prenasledovala.²⁴ Ľudácko-klerikálna buržoázia, najmä klérus, bojovali proti robotníckemu hnutiu nízkymi ohováračkami a povedačkami, ktoré sa o socializme vo veľkom vyrábali v uhorských kňazských seminároch. Úlohou ľudovej strany bolo bojovať proti robotníckemu hnutiu perzónaním náboženskej demagógie medzi širokými masami roľníckeho ľudu.

Celkom iný postup si zvolili v boji proti robotníckemu hnutiu hlasisti. Hlasisti boli presvedčení o tom, že v boji proti robotníckemu hnutiu treba použiť iné prostriedky. 6. septembra 1897, teda v čase, keď sa hlasizmus rodil, písal V. Šrobár P. Blahovi: „Musíme si všimnúť sociálnej otázky preto, lebo nám sociálna demokracia organizuje ľud za chrbtom a mohla by ho postaviť do šľaku proti našim národným právam a ideálom.“²⁵ Citát zo Šrobárovho listu nám veľmi jasne ukazuje, že hlasisti sa snažili ovplyvňovať robotnícke hnutie v duchu masarykizmu buržoáznymi ideológiami, najmä buržoáznym nacionalizmom, a podriaďiť ho záujmom buržoázie. Hlasisti sa nestotožňovali s prostriedkami, ktoré v boji proti robotníckemu hnutiu a všetkému pokrokovému vôbec používala tzv. martinská buržoázia a ľudácki klerikáli. Tieto prostriedky boli pre nich zastaralé a neúčinné. Hlasisti si nasadili masku demokratov, vystupovali s heslom „spoľnočne pracovať na pozdvihnutí vzdelanostnej úrovne nášho ľudu“²⁶ a súčasne požadovali v myslení a konaní jednotu citov, ideí, názorov a záujmov. Za demokratickými frázami vystupuje jasná snaha

²² O založení Slovenskej sociálnodemokratickej strany pozri M. Gosiorovský, c. d., 32.

²³ Milan Hodža, *Články, reči štúdie*, Praha 1930, I, 202.

²⁴ M. Hodža, c. d., 200.

²⁵ Citované podľa Št. Janšáka, *Život dr. Pavla Blahu* I, 147—8.

²⁶ Vavro Šrobár, *Boj o nový život*, Ružomberok 1920, 5—6.

hlasistov dosiahnuť „triedny mier“, otupiť hroty triedneho boja a tak odzbrojiť robotnícku triedu.

Od vzniku proletariátu ako najpokrokovejšej sily v národe možno hodnotiť ostatné spoločenské triedy iba z toho hľadiska, do akej miery neprekážali rozvoju revolučného robotníckeho hnutia a do akej miery sledovali ciele, ktoré stáli aj pred robotníckou triedou. Vyššie sme stručne ukázali, ako slovenská buržoázia, jednotlivé jej krídla privítali nástup slovenskej robotníckej triedy na scénu politických bojov na prelome XIX. a XX. stor. Je charakteristické, že slovenská buržoázia, práve tak ako aj buržoázia ostatných národov, akonáhle sa dostala do nepreklenuteľných rozporov s proletariátom, dostala jej politika ešte výraznejší prot ľudový charakter. Prirodzene, tento charakter sa neprejavoval u všetkých skupín rovnako. Avšak vcelku možno povedať, že celonárodné záujmy v politike slovenskej buržoázie nenávratne ustúpili do pozadia a v popredí stáli výhradne jej triedne, sebecké, vykorisťovateľské záujmy. Preto sa tiež slovenská buržoázia rozhodla aktívne vystúpiť, zasahovať do aktívneho politického diania, aby čelila slovenskému robotníckemu hnutiu.

Ďalšou príčinou volania po politickej aktivite v deväťdesiatych rokoch XIX. stor. bol rast konkurenčných rozporov medzi maďarskou a slovenskou buržoáziou. Vyostrenie konkurenčných rozporov bolo ďalším problémom slovenskej buržoázie, ktorý nebola schopná tzv. martinská buržoázia riešiť. Maďarská buržoázia, ako sme vyššie zdôraznili, upevňovala na Slovensku stále viacej svoje hospodárske pozície. Ovládala nové priemyselné podniky, železnice, väčšinu peňažných ústavov a spolu so židovskou buržoáziou takmer celý obchod, a to tak veľkoobchod, ako aj maloobchod. Snaha o úplnú hospodársku nadvládu nad Slovenskom spájala maďarská buržoázia so zvýšeným potlačovaním všetkých demokratických práv a zvýšeným maďarizačným úsilím.

V deväťdesiatych rokoch XIX. stor. otázku vyostrenia konkurenčných rozporov medzi maďarskou a slovenskou buržoáziou riešili predovšetkým hlasisti. Na hlasizmus sa ešte donedávna pozeralo ako na uvedomelé buržoáznodemokratické hnutie. Toto hodnotenie hlasizmu nezodpovedá skutočnosti. Hlasizmus bol liberálnym hnutím, ktoré vzniklo v podmienkach nerozvinutej mestskej slovenskej buržoázie. Liberálny charakter hlasistov sa prejavuje v celom ich programe i činnosti, a predovšetkým v tom, ako chceli čeliť národnostnému útlaku maďarských vládnúcich tried. Všetko ich snaženie smerovalo k tomu, aby sa urýchlil rozvoj slovenskej buržoázie a aby sa vytvorili priaznivejšie podmienky v jej konkurenčnom boji s maďarskou buržoáziou.

Hlasisti, práve tak ako tzv. martinská buržoázia, nepochopili podstatu slovenských národných problémov. Podľa V. Šrobára, predstaviteľa hlasizmu, „... slovenská otázka je v prvom rade otázkou náboženskou,

otázkou mravnou."²⁷ Zo Šrobárovej formulácie „slovenskej otázky“ jasne vyplýva, že hlasisti nevideli podstatu národných problémov vo feudálnych prežitkoch, v roľníckej otázke a v národnom útlaku. Hlasisti sa zamerali iba na obrodienie slovenskej buržoázie. Chceli, aby sa mravne a nábožensky obrodila, aby bola pripravenějšía bojovať proti robotníckemu hnutiu i proti maďarskej buržoázii. Hlasisti chceli, aby slovenská buržoázia využívala vo svojom záujme všetko nové, čo jej mohlo slúžiť. A to nielen v oblasti technickej a hospodárskej, ale aj v oblasti ideologickej. Proti diletantizmu postavili požiadavku pozitivistickej vedy, proti klerikalizmu „rozumné“ náboženstvo, proti romantizmu realizmus a proti nacionalizmu kozmopolitizmus, miesto slavianofilstva orientáciu na západné kapitalistické mocnosti.

Veľký dôraz položili hlasisti na zvyšovanie aktivity, ktorá sa nemala prejavovať v nejakých politických koncepciách, ale v „drobnej práci“.²⁸ Program „drobnej práce“ prevzali hlasisti od Masaryka a bol pre nich práve tak ako pre Masaryka podstatou ich „filozofického“ systému. Do rámca „drobnej práce“ radili hlasisti predovšetkým zakladanie úverných a potravných spolkov, usporiadanie prednášok z oblasti národného hospodárstva, zdravotníctva a zvláštny dôraz kládli na boj proti alkoholizmu (v ktorom videli príčiny biedy slovenského ľudu). Hlasisti nechceli zakladať politickú stranu, väčší význam videli v úsilí o vybudovanie „vlastného, národného slovenského obchodu a priemyslu“.²⁹ Na základe získaných hospodárskych pozícií chceli získať pre slovenskú buržoáziu niekoľko poslanceckých mandátov.

Súčasne sa hlasisti na rozdiel od tzv. martinskej buržoázie a ľudáckych klerikálov chceli oprieť v boji proti maďarskej buržoázii o pomoc buržoázie českej. Orientácia hlasistov na spoluprácu s českou buržoáziou tvorila podstatnú časť ich programu i praktického pôsobenia. Hlasisti sa usilovali najmä o to, aby sa česká buržoázia zainteresovala o slovenský hospodársky život. Priali si, aby na Slovensko prenikal český finančný kapitál, od ktorého očakávali, že bude podporovať hospodársky rozvoj slovenskej buržoázie. Ideologicky zdôvodňovali hospodársku spoluprácu českej a slovenskej buržoázie teóriou jednotného československého národa, ktorú na českej strane hlásal najmä T. G. Masaryk.

Martinské konzervatívne vedenie a slovenskí ľudáci nesúhlasili so spoluprácou s českou buržoáziou, česká buržoázia bola pre nich príliš liberálna, „voľnomyšlienkárska“. Avšak ešte viac ako liberálnej buržoázie sa obávali českej robotníckej triedy a pokrokovej českej literatúry, ktorá veľmi významným spôsobom podporovala slovenské pokrokové sily proti reakčnej buržoázii. Vzťahy medzi pokrokovými silami českého

²⁷ Vavro Šrobár, c. d., 121. Na inom mieste napísal, že „najpálčivejšou otázkou Slovenska je otázka školská, otázka osvety a vzdelania“. Tamže, 148.

²⁸ Vavro Šrobár, c. d., 7.

²⁹ Štefan Janšák, c. d., 123.

a slovenského národa boli súčasne aj veľmi významným činiteľom v boji proti útlaku maďarských vládnúcich tried.

Inak však i ľudácki klerikáli mali záujem na rýchlom vzraste slovenskej buržoázie, predovšetkým na dedine. Ľudáci práve tak ako hlasisti zdôrazňovali zakladanie potravných a úverných spolkov, gazdovských sýpok a pod. Chceli mať zámožné a seabvedomé roľníctvo, o ktoré by sa cirkevná hierarchia mohla na dedine opierať. Pre ľudákov bol hlavným problémom slovenskej spoločnosti úžerník. „Ak slovenský ľud chceme vymaniť z terajšieho trudného polozenia, musíme pracovať predne na jeho vyslobodení z úžery, povzniesť ho vzdelanosťou a kultúrou,“³⁰ napísal tlačový orgán ľudácko-klerikálneho krídla slovenskej buržoázie. Preto rozpútali ľudáci nacionalistické a antisemitské štvaniace proti židovským obchodníkom, aby ich vyhnali z dedín a ich miesto aby zaujal slovenská buržoázia. Teda nie požiadavka rozdelenia statkárskej pôdy (pretože by bola predovšetkým postihnutá cirkev), ani nie dôsledný boj za demokratické práva, ale rozmnožovanie kulackej vrstvy na dedine. Tak chceli ľudáci riešiť páľčivé národné problémy.

Úsilie o vzrast slovenskej buržoázie bol temer jediný spôsob, ako chceli hlasisti i ľudácki klerikáli riešiť národnostnú otázku a ako chceli bojovať proti národnému útlaku. Nebol to boj za národné oslobodenie, ale iba boj o získanie príjemnejšieho a teplejšieho miestečka pre slovenskú buržoáziu v rámci Uhorska. Hlasisti i ľudáci nemali samostatný národnostný program. Hlasisti v podstate nemali žiadny politický program. Ľudáci vychádzali z programu maďarskej ľudovej strany, ktorý si prispôbili pre záujmy slovenskej buržoázie. Obidve skupiny boli ochotné v politických otázkach podporovať Slovenskú národnú stranu, od ktorej však žiadali, aby začala aktívnu politickú činnosť, a to z dôvodov, o ktorých sme už hovorili.

Roku 1901 Slovenská národná strana sa rozhodla zaviesť aktívnu politickú činnosť. V apríli 1901 sa jej vedenie uznieslo zanechať politiku pasivity, vystúpiť v budúch voľbách, postaviť v nich slovenských kandidátov a vydať svoj volebný program.

Slovenská národná strana i po vzniku hlasistickej a ľudácko-klerikálnej skupiny zostala jedinou politickou stranou slovenskej buržoázie. Až roku 1913 sa vytvoril zárodok slovenskej ľudovej strany v dôsledku rastúcich rozporov v tábore buržoázie. Slovenskí ľudáci vzhľadom na to, že maďarská ľudová strana nebola ochotná im prepustiť žiadne mandáty, pokúšali sa už roku 1905 založiť samostatnú stranu, ale pre ich slabosť sa tieto plány neuskutočnili.

Hlasisti nevytvorili žiadnu politickú stranu. Po zániku časopisu Hlas roku 1904 sa hlasizmus rozplynul v bezfarebnej politike liberálnej časti slovenskej buržoázie. Jediným pozostatkom po hlasizme bola húževnato hlásaná spolupráca s českou buržoáziou, najmä v oblasti hospodárskej.

³⁰ Ľudové noviny, V/19, 3. mája 1901.

Túto spoluprácu propagoval predovšetkým Slovenský denník. Čiastočne na hlasizmus roku 1909 nadväzovala skupina liberálnych intelektuálov, ktorí sa sústredili okolo revue Prúdy. Jediný Hodža, ktorý sa tiež na prelome XIX. a XX. stor. radil medzi hlasistov, pokúšal sa okoľo časopisu Slovenský týždenník formovať akési zárodoky agrárnej strany, ktorá by hájila záujmy dedínskej buržoázie. Už z tejto skutočnosti vyplýva veľká zodpovednosť Slovenskej národnej strany, ktorá bola predstaviteľkou oficiálnej politiky slovenskej buržoázie.

Právom možno zdôrazniť, že po obnovení aktívnej činnosti sa na politike Slovenskej národnej strany mnoho nezmenilo. Na čele tejto strany, ktorá bola fakticky voľnou organizáciou a príslušnosť k nej sa vyjadrovala v skutočnosti iba odoberaním Národných novín, zostalo naďalej martínske konzervatívne vedenie. Zmena v jej politickej orientácii sa prejavila iba v tom, že sa účastnila volieb. Slovenská národná strana ani naďalej nemala žiadnu pevnú líniu, ani pevný program a nestala sa ani teraz vodcom masového národného hnutia. Roku 1914, pri vzniku prvej svetovej vojny, znova ustúpila do politickej pasivity, aby neprekážala maďarským vládnúcim triedam pri presadzovaní ich vojnového programu.

Jediný písomne sformulovaný program vydala Slovenská národná strana z príležitosti volieb roku 1901. S týmto stručným, neobyčajne všeobecným programom vystupovala aj pri ďalších voľbách. Zaujímavú charakteristiku tohto programu podal M. Hodža, ktorý sa už pred svetovou vojnou nachádzal v kráľoch „panskej“ politiky, spolupracujúc raz s následníkom trónu Františkom Ferdinandom, zúrivým nepriateľom slovenských národov, a raz s maďarskými politickými predákmi. Hodža napísal, že volebný program nemá „... jednotnej zásady... Autor... redukoval program národný na skromne jazykový; zalahodil vkušu ľudovému a náhodile poznášal, čo by asi namiesto hospodárskeho programu byť malo, a prímiesil k tomu dávku aktuálneho agrarizmu; loyálne uštipnul na príchut' z klerikalizmu, celé zaobalil do tenučkého závoja demokracie a prilepil na to národnú etiketu”.³¹

V podstate však v programe a ešte viac v činnosti Slovenskej národnej strany tvorili náplň nie hospodárske a sociálne otázky, ale otázky jazykové. Netreba zdôrazňovať, že po obnovení aktívnej politickej činnosti ani naďalej nechápala potrebu bojovať proti feudálnym prežitkom, že nechápala nutnosť boja za demokratické práva za účasti širokých mas a vôbec nechápala podstatu roľníckej otázky. Avšak čo je ešte vážnejšie, nechápala ani podstatu národnostnej otázky. Po obnovení aktivity Slovenská národná strana sa nestala bojovníkom za národné oslobodenie, ale naopak, definitívne a s ňou celá slovenská buržoázia opustila zástavu boja za národnú slobodu a rovnoprávnosť.

³¹ Hlas IV, 5. Pozri aj M. H o d ž a, c. d., 181.

Slovenská národná strana už v úvode svojho volebného programu zdôraznila: „Sme za celistvosť, nerozdielnosť a nezávislosť našej vlasti uhorskej.“³² Zdôrazňovanie jednoty, celistvosti a nezávislosti Uhorska bo'lo viac ako okázalý prejav zbabelej lojality. Hospodárske pozície, ktoré získala koncom XIX. a na začiatku XX. stor., dávali slovenskej buržoázii nádej, že sa bude môcť v Uhorsku hospodársky plne uplatniť. Súčasne si uvedomovala, že uhorská vláda má lepšie prostriedky, ako by mohla mať ona, aby sa vyrovnávala s robotníckym hnutím, v ktorom videla pre seba oveľa väčšie nebezpečenstvo ako národný útlak. Preto sa slovenská buržoázia celkom zákonite uspokojovala s existenciou Uhorska.

Slovenská buržoázia, zdôrazňujúc celistvosť Uhorska, opustila na začiatku XX. stor. definitívne program slovenského autonómneho Okolia, ktoré požadovalo Memorandum roku 1861. Vo volebnom programe z roku 1901 sa Memorandum, ktoré sa v druhej polovici XIX. stor. považovalo za základný kameň slovenskej buržoáznej politiky, už vôbec nespomína. Je pravdou, že program slovenského autonómneho Okolia nesmeroval k rozbitiu Uhorska. Avšak predsa len dôslednejšie vyjadroval požiadavku politickej rovnoprávnosti pre slovenský národ. Pre zbabelú a kompromisnícku buržoáziu bolo Memorandum z roku 1861 už príliš odvážne, a preto ho bez zvláštnych úvah opustila. Na druhej strane sa slovenská buržoázia stávala za nezávislosť Uhorska od Rakúska. Nechcela zrejme v „uhorskom vlastenectve“ zaostávať za maďarskými vládnúcimi triedami.

Bolo by však nesprávne si myslieť, že integritu a nutnosť zachovania Uhorska zdôrazňovala len Slovenská národná strana, vedená konzervatívnym krídlom slovenskej buržoázie. Odlišný postoj k otázke existencie Uhorska nemali ani ostatné skupiny slovenskej buržoázie. Nemožno síce nezdôrazniť, že ľudáci a ešte viac hlasisti by neboli mali kritické pripomienky k oficiálnej politike Slovenskej národnej strany. Ľudáci ju obviňovali zo stanoviska klerikalizmu a hlasisti zo stanoviska liberalizmu. Avšak aj ľudácko-klerikálne krídlo slovenskej buržoázie veľmi velementne vyznávalo nutnosť zachovania Uhorska. „My... sme za nerozdielnosť a celistvosť spoločnej našej vlasti,“ písal tlačový orgán Ľudákov.³³ A hneď ďalej zdôrazňoval, že okolo nutnosti zachovania jednoty Uhorska točí sa vraj celý program slovenských Ľudákov a že si nič iného neželajú, len „... aby Uhorsko svoj tisícročný ráz zachovalo“.³⁴

³² Ľudové noviny V, č. 26, 21. júna 1901.

³³ Ľudové noviny V, č. 27, 28. júna 1901.

³⁴ Ľudové noviny V, č. 27, 28. júna 1901. 29. decembra 1899 Ľudové noviny napísali: „Áno, my sme mysleli, že trebárs heslo uhorskej ... vlády: právo, pravda a zákon neplatilo nám; aspoň drobtý, padajúce z bohatého stola maďarských bratov budú nám podávané.“ Nádej na získanie „drobtov“ viedla slovenskú buržoáziu k tomu, že neprejavila najmenšiu túžbu bojovať dôslednejšie za národnú slobodu a stála na stanovisku integrity Uhorska.

Práve tak bolo úp'ne mylné a nesprávne vidieť v hlasistoch, že sú „... oprávnení na prívlastok československých spoluosloboditeľov“.³⁵ Oficiálna buržoázna publicistika za predmníchovskej republiky vynakladala veľké úsilie, aby opísala hlasistov ako bojovníkov za spoločný štát Čechov a Slovákov — Československú republiku. Avšak historická skutočnosť je iná. V. Šrobár v článku *Vzájomnosť československá* zdôrazňuje: „Nemôže byť reč o splynutí v zmysle politickom: sme občania svätoštesfanskej koruny, uznali sme to verejne a integritu našej krajiny povinní sme brániť proti komukoľvek. Je čirý romantizmus ohrievať neuskutočniteľné nie idey, ale utopie, za ktoré ani jedna, ani druhá strana nemôže ani krížom slamy preložiť. A tento romantizmus naopak iba nám prinesie zbytočné perzekúcie od mocných nepriateľov a obťažá náš boj za práva slovenského ľudu. Preto dôrazne odmietame všetky debaty a priori »o splynutí« nás s českým národom vo zmysle politickom.“³⁶

Šrobárovo vyznanie uhorskej integrity nebolo u hlasistov náhodné. Bol to dôsledok liberálneho charakteru hlasizmu, kompromisníctva a zbabeľosti, ktoré sa veľmi výrazne prejavili pri riešení národnostnej otázky. Hlasisti ako celok i jednotliví stúpenci hlasizmu sa o rozbití rakúsko-uhorskej monarchie neodvážili ani snívať. Spolupráca českej a slovenskej buržoázie pred prvou svetovou vojnou, ktorú na českej strane predstavoval T. G. Masaryk a na slovenskej strane hlasisti, nemohla teda smerovať ku vzniku československého štátu.

Pre zbabeľú, oportunistickú politiku slovenskej buržoázie je charakteristická činnosť slovenských poslancov v uhorskom sneme. Keď sa roku 1901 dostali do budapeštianskeho snemu štyria slovenskí poslanci za Slovenskú národnú stranu, už vo svojom prvom vystúpení pokorne vyhlasovali svoju lojalitu dynastii, vláde a celistvosti Uhorska. Nemožno sa diviť, že maďarskí poslanci, prevažne statkári, privítali ich prejavy s pohľadavými úsmevmi. Roku 1906 sa do snemu dostal hlasista P. Blaho, ktorý si tiež nepočínal inak. Vo svojom prejave zdôraznil, že i „... národnostní poslanci prišli s väčšinou slúžiť štátu, spoločnou prácou so všetkými“. Pre nemaďarské národnosti žiadal „... aspoň láskavé sľuby“.³⁷

Slovenskí poslanci sa na pôde uhorského snemu nestali tlmočníkmi skutočných potrieb slovenského ľudu, nestali sa obrancami národných práv. Nestali sa ani obžalobcami šľachticko-buržoáznej maďarskej vlády. Preto slovenský ľud nemal k slovenským poslancom dôveru. Roku 1901 boli zvolení štyria slovenskí poslanci, ale roku 1905 už len dvaja. Je pravda, že v nasledujúcom roku prišlo do budapeštianskeho parlamentu sedem slovenských poslancov, ale to iba vďaka ohlasu prvej ruskej revolúcie na Slovensku v rokoch 1905—1907, ktorá vyvolala veľké ľudové

³⁵ Albert Pražák, *Ku Šrobárovej knihe „Boj o nový život“*, Ružomberok 1920, 15.

³⁶ Vavro Šrobár, c. d., 169.

³⁷ Štefan Janšák, c. d. II, 44.

hnutie. Slovenská buržoázia využívala demagogicky toto hnutie, „zamerané proti hospodárskemu a politickému útlaku“, pre svoje záujmy. Roku 1910 sa dostali do snemu už len dvaja slovenskí poslanci. Okrem násilností, ktoré páchali maďarské vládnúce triedy pri voľbách, neúspech slovenských kandidátov bol predovšetkým v tom, že slovenský ľud nevidel v nich svojich zástupcov, nepocítil rozdiel medzi maďarským a slovenským poslancom.

Slovenskí poslanci, práve tak ako aj ostatní predstavitelia slovenskej buržoázie, vo svojej zbabelosti dbali veľmi úzkostlivo na to, aby politické aspirácie slovenskej buržoázie vyrastali „... z pevnej ústavnej pôdy“, aby boli postavené na „žulovom pilieri zákona“.³⁸ Ak v parlamente nastolili nejakú otázku, takmer vždy sa dotýkala iba nepatrných jazykových požiadaviek. Nemali žiadny program pre dôsledné vyriešenie slovenskej otázky. Pridržiavali sa iba voľbného programu Slovenskej národnej strany, ktorá si predstavovala rozriešenie postavenia slovenského národa v Uhorsku tak, že vláda bude plniť iba to, na čo ju zaväzoval národnostný zákon z roku 1868. Ihneď v druhom bode volebného programu Slovenskej národnej strany sa hovorilo: „Ako Slováci žiadame uznanie a urovnoprávnenie slovenského jazyka v škole, pri súde a pri úradoch, menovite ale aby 44. z. čl. z roku 1868 do života uvedený bol.“³⁹ Z programu, ako aj z prejavov vedúcich politikov Slovenskej národnej strany vyplýva, že slovenská buržoázia sa už celkom uspokojovala s národnostným zákonom z roku 1868 a že sa sústredila na vymáhanie tých práv, ktoré tento zákon poskytoval nemaďarským národnostiam.

Podľa národnostného zákona z roku 1868 v Uhorsku sa uznával za plnoprávny len jeden národ, a to národ maďarský. Ostatné národy sa neuznávali za národy, ale iba za národnosti, ktoré nemali politické práva. Nemaďarské národnosti mali podľa tohto zákona nárok iba na nižšie školstvo a obsadenie niektorých nižších úradov. Národnostný zákon z roku 1868 neuznával teda slovenský národ v Uhorsku za národ rovnoprávny. Avšak ani tento zákon sa nikdy nestal skutkom. Maďarská vláda, ako i orgány župnej správy sa postarali, aby nikdy nevstúpil do života. Bol nahradený novými školskými zákonmi a nariadeniami, ktoré postupne vytlačili slovenčinu zo všetkých škôl. Ak sa slovenská buržoázia uspokojila už iba s národnostným zákonom z roku 1868, bol to dôkaz jej úplnej nemohúcnosti a žalostného bankrotu.

Úpadkový charakter politiky slovenskej buržoázie sa v posledných rokoch pred prvou svetovou vojnou ďalej prehľboval. Prehľbovali sa rozpory vnútri jej tábora, aj jej postoj k vládnúcim triedam panujúceho národa sa stal ešte zbabelejší. Poklonkovanie a päťolizačstvo sa stalo takmer jedinou formou politickej činnosti slovenskej buržoázie. V rokoch 1905—1907 došlo na Slovensku pod vplyvom prvej ruskej buržoázno-

³⁸ Hlas VI, 324 n a Milan Hodža, c. d., 224 a 280.

³⁹ Ludové noviny, č. 26, 21. júna 1901.

demokratickej revolúcie k masovému štrajkovému hnutiu proletariátu a k veľkému ľudovému hnutiu širokých pracujúcich más za uzákonenie všeobecného volebného práva. Buržoázia, najmä M. Hodža, pokúšala sa využiť toto hnutie pre svoje záujmy. No keď sa jej to nepodarilo, jej strach pred masovými hnutiami a pred slovenským ľudom vzrástol. Preto sa výhradne orientovala na maďarské a rakúske vládnúce vrstvy. Volebné mandáty a niektoré jazykové práva, ktoré mali uspokojiť predovšetkým buržoáziu, chcela docieľiť službami vláde.

Otvorene kolaborantskú politiku s maďarskými vládnúcimi triedami začala slovenská buržoázia pestovať roku 1910 po nastúpení vlády bývalého chorvátskeho bána Khuen-Héderváryho. Na stránkach tlačového orgánu Slovenskej národnej strany sa objavovali hlasy dôvery a uznania k tejto vláde a k jej predsedovi: „... neuznať priamotu jeho smeru bolo by nemiestne”.⁴⁰ V skutočnosti však Khuen-Héderváry bol práve tak zarytým nepriateľom pracujúcich más Uhorska a slovenského národa ako všetci tí Bánffyovci, Széllovci a Tiszovci. Ak si zvolil Khuen-Héderváry v pomere k nemaďarským národom politiku taktizovania, bolo to iba preto, že maďarské vládnúce triedy a celé ich panstvo sa pred vznikom svetovej vojny nachádzali v hlbokkej kríze. V celej krajine sa stupňovala nenávisť pracujúcich a potlačených národov proti vláde, ktorá vyvrcholila 23. mája 1912 v Budapešti v barikádových bojoch vedených budapeštianskym proletariátom. Táto ťažká situácia maďarských vládnúcich tried prinútila aj vládu, aby jednala s nemaďarskými národmi opatrnejšie.

Aké dôsledky vyvodila z hlbokkej politickej krízy vlády slovenská buržoázia?

Miesto toho, že by sa pripojila k ľudovému odporu proti národným utlačovateľom, rozhodla sa vláde pomáhať. Politickí predstavitelia slovenskej buržoázie diskutovali iba o tom, „... či sa máme viacej prikloniť k dvoru, a či k maďarským stranám, či máme robiť 67 (1867) alebo 48 (1848) politiku a či viac pridržiavať Justhovi ako inému maďarskému politikovi”.⁴¹ Rozhodli sa pridržiavať Khuen-Hédervárymu. Uzavreli s Khuen-Hédervárom dohodu, že sa navzájom budú podporovať vo voľbách. Slovenská národná strana sľúbila, že nebude stavať svojich kandidátov tam, kde vláda postaví svojich a bude ich voľbu podporovať, a opačne žiadala, aby vládni kandidáti nekonkurovali kandidátom slovenskej buržoázie,⁴² pretože i tí boli pripravení robiť „vládnú” politiku. Slovenskí buržoázni politici sa prirodzene sklamali. Vláda si násilnými metódami presadila svojich maďarských kandidátov aj v slovenských volebných okresoch. Ani táto skutočnosť ich však nepoučila.

Roku 1911 prepukla v tábore slovenskej buržoázie hlboká kríza. Vyšlo najavo, že redaktori ľudácko-klerikálnych Slovenských ľudových novín

⁴⁰ Národné noviny XLI/13, 29. januára 1910.

⁴¹ Národné noviny XLI/14, 1. februára 1910.

⁴² Národné noviny XLII/146, 12. decembra 1911.

brali úplatky od maďarskej vlády, aby písali tak, ako to maďarské vládnuce triedy potrebovali. Túto aféru využili iné skupiny na boj proti ľudákom a tak sa začali rýchlejšie prehlbovať vzájomné rozpory. Ľudáci sa napokon roku 1913 rozhodli založiť samostatnú stranu. Avšak oficiálna politika slovenskej buržoázie, reprezentovaná Slovenskou národnou stranou, od činnosti Slovenských ľudových novín sa príliš nelíšila.

21. júna predložila delegácia slovenských politikov na čele s predsedom Slovenskej národnej strany P. Mudroňom vláde pamätný spis,⁴³ v ktorom žiadali zriadenie slovenských škôl. Táto i iné podobné petície vláde okrem toho, že mali zastierať nemohúcnosť i nečinnosť slovenskej buržoázie, mali súčasne úlohu pestovať v širších vrstvách slovenského národa ilúziu, že od maďarských vládnúcich tried možno dosiahnuť nápravu a zlepšenie miernou cestou, bez boja, prosbami a vyjednávania.

Slovenská buržoázia, snažiac sa zmenšiť ťažkosti budapeštianskej vlády, vzdala sa aj boja za všeobecné volebné právo. Je pravda, že slovenská buržoázia nikdy nevedla dôsledný boj za všeobecné volebné právo. Požívala ho iba ako heslo vo volebnom zápase. Avšak v posledných rokoch pred svetovou vojnou zradila tento boj úplne. M. Hodža požadoval už volebné právo s nižším volebným cenzom, teda nie všeobecné volebné právo. Slovenskí poslanci roku 1913 odmietli podpísať návrh zákona na všeobecné volebné právo, ktorý predkladali rumunskí a srbskí poslanci v budapeštianskom sneme.

Nemožno pochybovať o tom, že táto politika slovenskej buržoázie nielen nevedla k národnému oslobodeniu, ale práve naopak, podporovala ujarmenie slovenského národa a prehlbovala jeho zotročenie. Triedny egoizmus a zaslepenosť, nenávisť a súčasne aj obava pred slovenským ľudom viedla ju do náručia maďarských vládnúcich tried. Pred vznikom prvej svetovej vojny klesla slovenská buržoázia do bahna protiludovej a protinárodnej politiky.

Postoj buržoázie k národným problémom a jej úlohu pri riešení národnostnej otázky možno zdôvodniť celým jej historickým vývojom. Politika buržoázie je výhradne určovaná jej hospodárskymi záujmami, a preto akonáhle sa celonárodné záujmy dostali do rozporu s jej triednymi záujmami, bola ochotná národné záujmy zrádzať.

Ak však ani slovenská buržoázia, ani žiadna jej skupina, ani jediná osobnosť z buržoázneho tábora nebola bojovníkom za národné oslobodenie, treba si postaviť otázku, či boli v slovenskej spoločnosti sily, ktoré mali životný záujem na rozbití monarchie a na vytvorení československého štátu, a či boli sily, ktorých boj smeroval k získaniu národnej slobody a nezávislosti.

Takéto spoločenské sily na Slovensku nesporne existovali. Bola to robotnícka trieda, jedine dôsledná revolučná sila, ktorá mala záujem na odstránení každého útlaku, a to tak sociálneho, ako aj národného. J. V.

⁴³ Národné noviny XLII/76, 1. júla 1911.

Stalin už roku 1905 zdôrazňoval: „... zastávať triedne záujmy proletariátu znamená súčasne zastávať záujmy pokroku celej spoločnosti, bojovať vôbec za spravodlivosť a rovnoprávnosť, keďže proletariát svojím osloboditeľským bojom musí oslobodiť celé ľudstvo, víťazstvom svojich triednych záujmov daruje slobodu pracujúcim a utláčaným a zničí triednu tyraniu a vykorisťovanie. Proletariát nemôže bojovať za seba tak, aby tento boj súčasne nebol ľudový, všeludský. Takto boj proletariátu je bojom za všetok ľud.“⁴⁴ Vychádzajúc z tohto hľadiska, je nesporné, že slovenská robotnícka trieda bola v posledných desaťročiach pred prvou svetovou vojnou najdôslednejším obrancom záujmov slovenského národa. Nie je preto ani náhodné, že bratislavský proletariát ako prvý v slovenských dejinách už roku 1869 vystúpil s požiadavkou samourčenia národov pre potlačené národy Uhorska.⁴⁵

Nebolo vinou slovenskej robotníckej triedy, že Uhorská sociálno-demokratická strana roku 1890 a ani neskoršie nedala túto požiadavku do svojho programu. Slovenská robotnícka trieda vystupovala v rámci Uhorskej sociálnodemokratickej strany, ktorá mala všetky nedostatky II. internacionály. Vedenie Uhorskej sociálnodemokratickej strany nepochopilo podstatu ani národnostnej, ani roľníckej otázky. Bolo oportunistické a šovinistické. Za'oženie Slovenskej sociálnodemokratickej strany roku 1905 neznamenalalo v tomto smere nápravu.

V deväťdesiatych rokoch XIX. stor. mala slovenská robotnícka trieda, ak berieme do úvahy niektoré prejavy jej vodcov, v podstate správny názor na národnostnú otázku. Cítila na jednej strane svoju spätosť s medzinárodným robotníckym hnutím a na druhej strane si uvedomovala svoju povinnosť postaviť sa proti národnému útlaku.⁴⁶ Na začiatku XX. stor. začalo však slovenské robotnícke hnutie podliehať buržoáznemu nacionalizmu, ktorý mu vedome očkovali hlasisti i oportunistickí predstavitelia českej sociálnodemokratickej strany. Výsledkom tohto nacionalistického vplyvu bolo i rozčlenenie Uhorskej sociálnodemokratickej strany a vytvorenie Slovenskej sociálnodemokratickej strany.

Vodcovia Slovenskej sociálnodemokratickej strany si uvedomovali, že národný útlak bol ťažkým jarmom pre široké masy slovenského ľudu. Nezvolili si však spoločný postup proti tomuto útlaku spolu s ostatnými pracujúcimi Uhorska, ale uspokojovali sa iba s tým, že žiadali od slovenskej buržoázie, aby bojovala proti národným utlačovateľom. Poukazyvali aj na to, že buržoázia v národnostnej otázke hrala ničomnú úlohu. Tak IV. sjazd Slovenskej sociálnodemokratickej strany roku 1914 sa okrem iného uzniesol: „Sjazd čo najrozhodnejšie odsudzuje všetky prejavy národných vodcov, ktoré by mohli v ľude vyvolať zdanie, že by sa

⁴⁴ J. V. Stalin, Spisy 1.

⁴⁵ *A Magyar Munkásmozgalom történetének Válogatott Dokumentumai*, Budapest 1951, I, 129.

⁴⁶ List Fr. Tupého F. Houdekovi 16. decembra 1896. Archív ÚD KSS. Pozri aj M. Gosiorovský, c. d., 16 n.

národnostná otázka v Uhorsku dala rozriešiť prisluhovaním terajším držiteľom politickej moci v štáte a klaňaním sa reakcii maďarskej oligarchie a viedenskej kamarily. Sjazd protestuje proti falošnej hre národných vodcov, ktorí koketujú hneď s čierno-žltým veľkorakušiacťvom a hneď zasa so všeslovanskou alebo inou iredentou.⁴⁷

Slovenská sociálnodemokratická strana sa však uspokojila iba s kritikou politiky slovenskej buržoázie a jej úbohého službičkovania nepriateľom slovenského ľudu. Vlastný program dôsledného národnooslobodzovacieho boja nepostavila. Oplyvňovaná reformizmom a buržoáznym nacionalizmom nebola ani schopná viesť dôsledný revolučný národnooslobodzovací boj, ako tento boj nebola schopná viesť žiadna iná sociálnodemokratická strana, ktorá patrila k II. internacionále.

V posledných rokoch pred svetovou vojnou jedine správnu cestu k národnej slobode a nezávislosti ukazovali českému a slovenskému národu ruskí bolševici, ktorí sa riadili revolučným učením robotníckej triedy — marxizmom-leninizmom. Národnooslobodzovacie hnutie nadobudlo v epoche imperializmu neobyčajne veľký význam, a preto mu klasici marxizmu V. I. Lenin a J. V. Stalin venovali mimoriadnu pozornosť. V tomto smere je známa najmä práca J. V. Stalina z roku 1915 *Marxizmus a národnostná otázka*, ktorá konkrétnym rozborom národnostných pomerov v Rakúsku-Uhorsku ukazovala našim národom cestu k oslobodeniu.⁴⁸

Marxisticko-leninské učenie dávalo návod nielen pre riešenie národnostnej otázky, ale pre rozriešenie všetkých problémov, pred ktorými slovenský národ stál. Už samu národnostnú otázku nechápe marxisticko-leninské učenie izolovane, ale ako súčiastku všeobecnej otázky oslobodenia spod triedneho útlaku. V podmienkach existencie feudálnych prežitkov chápe marxisticko-leninské učenie národnostnú otázku ako súčiastku všeobecnej otázky o buržoáznodemokratickej revolúcii a po jej dovŕšení ako súčiastku otázky o socialistickej revolúcii. Z toho vyplýva, že úlohou slovenského proletariátu bolo, aby nielen podporoval národnooslobodzovací boj, ale aby sa postavil na jeho čelo a aby stál na čele boja za dokončenie buržoáznodemokratickej revolúcie, od ktorej by prešiel k revolúcii socialistickej. Iba socialisticá revolúcia mohla definitívne rozriešiť všetky národné problémy, a to práve tak roľnícku otázku, ako aj národnostnú.

Pred prvou svetovou vojnou sa slovenský proletariát nestal ešte hegemonom národnooslobodzovacieho boja. Hlavnú vinu na tom nesie vedenie Slovenskej sociálnodemokratickej strany. Ak však na Slovensku bola v tomto období sila, ktorá dôslednejšie bojovala proti monarchii, bol to iba slovenský ľud na čele s robotníckou triedou. Boj proletariátu proti kapitalistickému útlaku, prejavujúci sa v štrajkoch, demonštráciách, bol súčasne aj bojom proti národnostnému útlaku. Práve tak i boj poľno-

⁴⁷ Robotnícke noviny XI/16, 16. apríla 1914. Pozri aj M. Gosiorovský c. d., 61.

⁴⁸ J. V. Stalin, *Spisy* 2, 297 n.

hospodárskych robotníkov a roľníkov proti veľkostatkárskej svojvôli, proti panskej moci a justícii. Významným činiteľom v boji proti národnému útlaku bola aj slovenská demokratická literatúra, reprezentovaná predovšetkým menami P. O. Hviezdoslava, J. G. Tajovského a i. Kým slovenská buržoázia sa stále viac primkýnala k monarchii a k maďarským vládnúcim triedam, Hviezdoslav v niektorých svojich najlepších dielach predpovedá nevyhnutnosť národnej a demokratickej revolúcie. Je pravda, že predstavitelia slovenskej demokratickej literatúry vychádzali z radov maloburžoázie. Avšak tým, že vo svojich dielach verne odzrkadľovali skutočnosť, prerastali rámec svojej triedy a vyjadrovali záujmy slovenského ľudu.

Boj slovenského ľudu proti národnému útlaku mal pred prvou svetovou imperialistickou vojnou živelný charakter. Zapríčinené to bolo tým, ako sme už zdôraznili, že na čele robotníckej triedy nebola revolučná strana leninského typu, ktorá by jasne a nekompromisne proklamovala právo národov na samourčenie. Nie je preto náhodné, že väčší plameň národnoslobodzovacieho boja sa na Slovensku rozohrel až po vypuknutí Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie. Októbrová revolúcia dala ujarmenému slovenskému ľudu jasný cieľ: právo národov na samourčenie až do odtrhnutia. Pod vplyvom Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie viedol český a slovenský ľud na čele s robotníckou triedou dôsledný boj za národnú slobodu a nezávislosť a priviedol tento boj k vytvoreniu Československej republiky.

ЛЮДОВИТ ГОЛОТИК

ПРОБЛЕМА НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ БОРЬБЫ И ПОЛИТИКА СЛОВАЦКОЙ БУРЖУАЗИИ ДО ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

Выводы

В своей статье автор на основе анализа экономической и политической ситуации в последних двух десятилетиях до первой мировой войны, занимается национальным вопросом. Он сосредоточивается главным образом на период конца XIX и начала XX веков, который был в отсталой, аграрной, полуфеодальной Венгрии, составной частью которой была и Словакия, периодом начала империализма. В Словакии в это время вследствие и вместе с более быстрым развитием промышленности, выступает рабочий класс, имеющий большое влияние на политическую жизнь словацкого общества.

Особое внимание уделяет автор характеристике положения словацкого народа как угнетаемого народа. Национальный гнет проявлялся во всех отраслях хозяйственной, политической и культурной жизни. Специфические варварские формы этого гнета были обусловлены тем, что в Венгрии продолжали существовать феодальные пережитки в сельском хозяйстве (пруский путь развития капитализма в сельском хозяйстве) и в политике. Наступление империализма дальше обострило классовые и национальные противоречия. Это вытекало из характера структуры словацкого общества, из того, что национальный вопрос в Словакии был в основном крестьянским вопросом. Автор показывает, что национальный вопрос был составной частью борьбы против феодальных пережитков и за окончание буржуазно демократической революции.

В дальнейшей части своей статьи автор занимается национальным движением буржуазии. Он разбирает политику трех групп словацкой буржуазии, а именно так назы-

ваемой мартинской группы, которая стояла во главе единственной словацкой буржуазной политической партии (Словацкая национальная партия) и двух дальнейших групп словацкой буржуазии, которые возникли в 90-ых годах XIX века (либеральные гласисты, поклонники Масарика в Словакии и людацкие клерикалы, которые вышли из венгерской народной партии). Автор показывает, что ни одна из этих групп словацкой буржуазии не вела решительную борьбу за национальное освобождение. Главную причину он видит в том, что словацкая буржуазия не поняла основные „национальные“ проблемы, а именно неизбежность устранения феодальных пережитков и завершения буржуазно-демократической революции. Так называемая мартинская буржуазия стремилась добиться более выгодного положения переговорами с венским правительством, людацкие клерикалы поддержкой и упрочением церковной иерархии и либералы ускорением роста словацкой буржуазии. Все три группы словацкой буржуазии несмотря на национальный гнет, видели возможность развития и влияния словацкой буржуазии в рамках Венгрии и поэтому превозглашали единство Венгрии. Словацкая буржуазия, борясь только за свои классовые интересы, в борьбе против словацкого народа и главным образом против рабочего класса, опиралась на венгерские господствующие классы. Словацкая буржуазия имела уже до первой мировой войны ясно антинародный и антинациональный характер.

В заключении автор показывает, что от наступления рабочего класса, настоящий стал самым принципиальным борцом за национальные интересы и национальную свободу.

LUDOVÍT HOLOTÍK

DAS PROBLEM DER NATIONALEN BEFREIUNGSKRIEGE UND DIE SLOWAKISCHE BOURGEOISIE VOR DEM ERSTEN WELTKRIEGE

Zusammenfassung

Der Verfasser befasst sich in seinem Aufsatz auf Grund einer eingehenden Analyse der wirtschaftlichen und politischen Verhältnisse mit der Nationalitätenfrage in den letzten zwei Jahrzehnten vor dem ersten Weltkriege. Besondere Aufmerksamkeit wird im Aufsatz dem Zeitabschnitt um die Jahrhundertwende des XIX. und XX. Jh. gewidmet, welches im rückständigen, agrarischen und postfeudalen Ungarn, dessen unzertrennlicher Teil die Slowakei gewesen ist, die Zeit des auftretenden Imperialismus war. Infolge der rascheren Entwicklung der Industrie zu dieser Zeit tritt in der Slowakei auch die Arbeiterklasse hervor, die auf das politische Leben der slowakischen Gesellschaft einen durchdringenden Einfluss ausübte.

Im Mittelpunkt der Aufmerksamkeit des Verfassers steht die Charakterisierung der Lage der slowakischen Nation als einer unterdrückten Nation. Die nationale Unterdrückung offenbarte sich auf allen Gebieten des wirtschaftlichen, politischen und kulturellen Lebens. Die spezifischen, barbarischen Formen dieser Unterdrückung waren eine Folge davon, dass in Ungarn Reste des Feudalismus in der Landwirtschaft (der preussische Weg der Entwicklung des Kapitalismus in der Landwirtschaft) und in der Politik weiterbestanden. Durch den Antritt des Imperialismus wurden die nationalen und Klassegegensätze noch verschärft. Die Art der Struktur der slowakischen Gesellschaft hatte zur Folge, dass die Nationalitätenfrage in der Slowakei im Grunde genommen eine Bauernfrage war. Der Verfasser weist darauf hin, dass die Nationalitätenfrage eine Teilfrage der Kampfes gegen die Reste des Feudalismus und für die bürgerlich-demokratische Revolution gewesen ist.

Im weiteren Teil seines Aufsatzes wendet der Verfasser seine Aufmerksamkeit der bürgerlich-nationalen Bewegung zu. Er befasst sich mit der Politik der drei Gruppen der slowakischen Bourgeoisie, u. zw. des sog. Martiner Flügels, der an der Spitze der einzigen slowakischen bürgerlichen politischen Partei stand (die Slowakische Nationalpartei), sowie der zwei weiteren Gruppen der slowakischen Bourgeoisie, die zu Beginn der neunziger Jahre des XIX. Jh. entstanden (liberale Hlasisten, Masaryk's Anhänger in der Slowakei und die völkischen Klerikalen, die aus der ungarischen Volkspartei hervorgegangen sind). Der Autor weist darauf

hin, dass keine dieser Gruppen der slowakischen Bourgeoisie einen konsequenten Kampf um die nationale Befreiung führte. Er sieht den Hauptgrund darin, dass die slowakische Bourgeoisie die „nationalen“ Hauptprobleme u. zw. die Notwendigkeit der Abschaffung der Reste des Feudalismus und der Beendigung der bürgerlich-demokratischen Revolution nicht begriff. Die sog. Martinier Bourgeoisie wollte durch Paktieren mit der Wiener Regierung eine günstigere Stellung erreichen, die völkischen Klerikalen wiederum durch Festigung der Stellung der geistlichen Hierarchie, und die Liberalen durch Beschleunigung des Wachstums der slowakischen Bourgeoisie. Alle drei Gruppen der slowakischen Bourgeoisie sahen, abgesehen von der nationalen Unterdrückung, die Möglichkeit der Geltendmachung der slowakischen Bourgeoisie im Rahmen von Ungarn, verkündeten daher die Integrität Ungarns. Die slowakische Bourgeoisie die ausschliesslich seine Klasseninteressen im Kampf gegen das slowakische Volk, insbesondere gegen die Arbeiterklasse schützte, stützte sich dabei an die herrschenden Klassen Ungarns. Die slowakische Bourgeoisie besass schon vor dem ersten Weltkriege einen eindeutig gegen Volk und Nation gerichteten Charakter.

Zum Schluss weist der Verfasser darauf hin, dass die Arbeiterklasse seit ihrem Antritt zum wichtigsten Beschützer der nationalen Interessen und Kämpfer um die nationale Freiheit geworden ist.